

L'ensenyament universitari i la recerca

Josep M. Bricall
Universitat de Barcelona, IEC

1. L'evolució general de totes les universitats presenta alguns talls i ruptures efecte dels avatars de la història. Aquest també ha estat el cas particular de la Universitat de Barcelona, única universitat de Catalunya i de les Illes Balears fins a la fi dels anys seixanta del segle passat.

Un fet simptomàtic del paper que jugaven les universitats al si de les ciutats que les envoltaven és el que em va fer notar ja fa alguns anys el professor Paolo Blasi, llavors president de la Conferència Italiana de Rectors i rector de la Universitat de Florència. Les ciutats més importants —amb l'excepció de París— no tenien gaire interès a ser seu dels estudis generals; per exemple, no va ser Florència, sinó Pisa, qui va tenir universitat; la universitat de la Llombardia no va ser Milà, sinó la ciutat de Pavia. Tampoc va haver-hi universitat a Londres fins mitjan segle XIX.

La Universitat de Lleida, fundada el 1300 per Jaume II i el papa Bonifaci VIII, és la més antiga de la Corona d'Aragó; cinquanta anys després Pere el Cerimoniós i el papa Climent VII establiren la universitat a Perpinyà. Seguint la tendència general, l'Ajuntament de Barcelona no és mostrà gens entusiasmant a disposar d'una universitat i es va oposar al seu establiment el 1398. Encara que Martí l'Humà va fundar-la el 1401 i el papa Gregori XII en va confirmà la seva existència, el Consell de Cent hi reiterà la seva opo-

sició. Finalment, des de Nàpols, Alfons el Magnànim la va establir irreversiblement el 1450 i simultàniament el papa Nicolau IV la va reconèixer com a *Studium Generale*.

La Universitat de València és de 1500, per iniciativa de Ferran II i d'Alexandre VI.

La Guerra de Successió va interrompre els estudis a València i a les universitats catalanes. Aquestes foren dissoltes el 1714 i traslladats els estudis superiors a Cervera, que impartí teologia, dret i lletres, mentre a Barcelona es mantenien els estudis de medicina i els que successivament van requerir la formació de militars i les iniciatives de la Junta de Comerç. Retornada la Universitat a Barcelona des de Cervera, el 1821, el retorn no es feu definitiu fins al 1837.

El govern de la República, atenent una sol·licitud del Consell de la Generalitat, li va concedir l'autonomia el 1933 (únic cas a Espanya) i va passar a denominar-se Universitat Autònoma de Barcelona. La dictadura, naturalment, va abolir l'autonomia i la va sotmetre a la depuració habitualment practicada per aquell règim.

Aprovada el 1983 la Llei de reforma universitària per a Espanya, s'instaurà el règim d'autonomia universitària i des de llavors s'ha desplegat un esforç estimable per incorporar la recerca a la universitat segons el model de Humboldt.

La Revolució Francesa va significar una discontinuïtat en la història de la universitat europea. Des de llavors s'han reconegut tres tradicions en la vida universitària, el domini d'una de les quals ha permès una certa classificació dels centres d'estudis superiors del continent.

La tradició dita napoleònica —que ha influït molt als països llatins— concep la universitat com un centre dedicat sobretot a l'ensenyament superior, confiant la recerca en d'altres organismes. Les universitats es fan dependre administrativament de l'Estat i la gestió se centralitza en els ministeris de tutela.

La tradició alemanya es deu a Humboldt, quan fou ministre d'Educació de Prússia. Va segellar la unió de recerca i ensenyament a les universitats, unió que defineix clarament la moderna universitat davant d'altres institucions d'ensenyament superior.

La tradició anglosaxona que va sistematitzar el cardenal Newman, quan fou rector de la University College de Dublín, emfasitza els aspectes de formació cultural i ciutadana.

Les universitats en els temps actuals passen per un període de transformació que segurament deixarà les seves petjades en els anys a venir. La universitat es concep com una institució fonamental per al progrés econòmic i social i, per tant, ha acollit un nombre creixent d'estudiants, tot eixamplant el ventall dels estudis impartits. La recerca també es vincula estretament a les demandes de la societat; és a dir, de les administracions i de les empreses.

Finalment, la grandària que defineixen les fronteres administratives és insuficient per a la moderna universitat, on la mobilitat mes enllà d'aquests límits desborda la configuració passada dels estudis, les professions i la recerca. La dimensió europea va iniciar-se amb el programa Erasmus i actualment es descabdellen l'espai europeu d'ensenyament superior i l'àrea europea de recerca. Això ha enfortit la col·laboració entre estudiants i professors i està posant les bases d'una col·laboració més fluida entre el món de la ciència i la formació professional.

L'espai europeu d'ensenyament superior, que han signat més de quaranta països, més enllà de les fronteres de la Unió, respongué a una iniciativa del llavors ministre francès d'Educació Claude Allègre, que va reunir el 1998 els ministres d'Alemanya, Itàlia i el Regne Unit. Aquesta reunió posà la base de la Declaració de Bolonya de l'any següent. Aquesta Declaració significa un compromís en l'autonomia universitària i en el foment de la col·laboració i reconeixement mutu dels estudis entre universitats, amb el compromís paral·lel dels governs d'establir un quadre flexible de pautes mínimes de visibilitat i transparència entre els sistemes europeus del continent.

2. A mitjan segle XIX les universitats espanyoles van abandonar el llatí, i el castellà es va imposar com a llengua oficial. L'Estatut de la Universitat Autònoma de Barcelona de 1933 reconeix, en el seu article tercer, l'equiparació de les dues cultures, catalana i castellana i d'ambdues llengües.

Aquest règim és l'actual vigent després dels anys monolingües —de castellà— de la dictadura.

Naturalment aconseguir l'arrelament definitiu del català com a llengua a les universitats és un objectiu obvi, si es vol practicar el que és un costum normal d'un país civilitzat. No cal dir res més.

Les dades de les quals dispo són, potser, una mica fragmentàries i potser responen als criteris no gaire homogenis de les enquestes, però permeten fer-se una idea de com s'empra el català a les nostres universitats.

Pel que fa l'ús per part del professorat i, per tant, com a llengua d'expressió oral, donem les dades corresponents al curs 2004-2005. En comparació amb anys precedents, s'hi nota una certa estabilitat.

UAB	66,6 %
UB	66,4 %
UG	80 %
UL	53 %
UV	84 %
UIC	44 %
UPC	59 %
UPF	65 %
URL	75 %
UR	65 %

Tanmateix la seva pràctica no és igual en totes les matèries. Per exemple, les ciències de l'educació són les més adaptades al català (a la UB, 80 %; a la UAB, 90 %; a la UL, 78 %);

també és molt freqüent a les ciències polítiques i de l'administració. La pràctica és menys habitual a les altres ciències socials (46 % a la UB; 53 % a la UAB, dret), però, en canvi, és excepcionalment alta a econòmiques (UPF) .

En les matèries tècniques, la UPC mostra en ciències un 63-70 %; enginyeria industrial i arquitectura, al voltant del 60 %, i enginyeria civil, 40 %.

He esmentat abans una certa estabilitat en les xifres donades, malgrat alguna oscil·lació parcial. Si agafem xifres globals, obtindríem, per exemple, en el cas de l'Autònoma i de la Politècnica:

UAB 68 % (2002-2003); 66,5 % (2004-2005); 65,6 % (2006-2007)
 UPC 59 % (2000-2001); 59,39 % (2002-2003); 60 % (2004-2005)

3. A les classes no compta només l'expressió oral; tenen importància els materials de suports (per exemple, la llengua escrita en les pantalles, pissarra, projeccions, etc.) i els materials docents (bibliografia bàsica, apunts...). Aquí l'ús del català és menor que en la expressió oral, com podia esperar-se. Les dades aportades pertanyen al curs 2004-2005:

En recursos de suports:

UPC (<i>ad memoriam</i> 59 %)	59 (cat.)	40 (cast.)	1 (altres)
UAB (66,6 %)	60	36	3,8
UL (53 %)	61	34	4,5

En materials docents:

UPC	53,8	41,8	5,1
UAB	55	40	5
UL	55	38	6

Sobre l'ús pels estudiants, disposem de les dades següents:

UAB	(2003-2004)	(1994-1995)
Intervencions a classe	67 a 35	89 a 66
Amb els companys	52 a 23	87 a 68
Treballs i exàmens	70 a 40	82 a 59
Apunts	63 a 33	86 a 66

(La graella reflecteix informació procedent de diversos centres.)

UL	(2000-2001)	(1995-1996)
Comprensió escrita	87	93
Expressió oral	84	95
Expressió escrita	79	79
Expressió oral	81	84

4. Pel que fa a la llengua de redacció de les tesis de doctorat, es comprova una certa estabilitat comparant amb xifres passades, també amb oscil·lacions, però. Arreu hi ha augment de tesis redactades en anglès, fenomen aquest que es dona amb menys força que en altres països de llengües d'ús minoritari.

A la UB i per al curs 2004-2005, es van llegir cinc-centes onze tesis, de les quals un 33 % foren redactades en català, 56 % en castellà i un 9,1 % en altres idiomes. A ciències l'anglès assolí el 50 %. El català predomina en tesis defensades a ciències de l'educació i humanitats, seguides de ciències i, finalment, ciències socials.

A la UAB i per al curs 2004-2005, de les dues-centes vuitanta-set tesis llegides, un 27-30 % en català, 55 % en castellà i 16 % en anglès. El català és més usat a humanitats i ciències, i menys a salut i socials.

A la UPC, i per al curs 2003-2004, de cent vint-i-vuit tesis un 7 % foren en català, el 53 % en castellà i el 38 % en anglès.

5. El professor Jordi Matas Dalmases, vicerector de la Universitat de Barcelona —a qui, agraït, dec el material que m'ha fet arribar per poder donar aquestes dades— ha escrit:

[...] si comparem la situació de la llengua catalana a la Universitat de finals dels setanta amb l'actual haurem de fer necessàriament un balanç positiu; el català hi és més present avui que fa trenta anys: no obstant això, si analitzem amb més detall el panorama actual, podem concloure que la llengua catalana encara no ha arribat a estar normalitzada a la Universitat i que aquest fet no fa reaccionar prou els nostres responsables polítics.

Comparteixo totalment aquest punt de vista.

També el professor Matas deplora el poc ús bibliogràfic del català i la poca consideració en el moment de fer-lo valer com a material d'investigació.

6. Abans d'acabar, voldria formular algunes remarques del que penso després d'haver observat el que passa al nostre voltant:

En pimer lloc, l'anomenada globalització, iniciada fa temps, pren ara una intensitat desconeguda. La globalització actual palesa una elevada permeabilitat en els fluxos de capital i en la transnacionalització de les empreses. A més, les tècniques de comunicació i d'informa-

ció poden aplicar-se als serveis fins ara resguardats dels grans canvis tècnics i sotmesos progressivament a les exigències de la llibertat comercial; per tant, les mateixes institucions d'educació —i més especialment les d'ensenyament superior— es veuen afectades pel procés, empès per centres de parla anglesa.

En segon lloc, al món universitari, la captació del millor talent científic és crucial a qualsevol país, i clarament a Catalunya. Per tant, cal afavorir i no travar aquesta mobilitat tant de professors com d'estudiants. I això per dos motius: en primer lloc, perquè l'excel·lència de les universitats és un factor decisiu del progrés cultural, sanitari, educatiu, científic i econòmic per a països com el nostre, on aquest progrés ha de fonamentar-se en la utilització intensiva de coneixements i aplicacions tècniques. Però, a més, la massa crítica d'una universitat demana estendre la seva àrea d'influència per exercir un lideratge en un ampli entorn més allà de fronteres administratives i polítiques, a Espanya, al sud de França (Montpeller, Tolosa, Lió), etc.

En tercer lloc, en relació amb el punt anterior, caldria remarcar que, per a la creació d'una infraestructura científica i universitària, podria ser forassenyat no recolzar-se en l'espanyol, pel que representa a l'Amèrica Llatina, però també pel prestigi que ara té a Europa. Una atenta reflexió ens permet veure com s'ha estès el català a les universitats estrangeres i com les edicions en català han aprofitat les economies externes de la indústria editorial catalana, cosa que dissortadament no s'ha tingut l'habilitat de fer en altres mitjans audiovisuals, com la televisió.

Per finalitzar, la llengua de relació en la societat que ja és global és l'anglès. Al comerç sempre ho ha estat. Ara, la llengua de comunicació científica és l'anglès, qui ho ignori no comptarà.